

Stanisław Witkiewicz (1851-1915)

Slikar, ilustrator, kritičar i teoretičar umjetnosti, pisac devetnaestostoljetnog realizma, tvorac zakopanškog stila u arhitekturi. Otac Stanisława Ignacyja Witkiewicza (Witkacyja). Rođen 21. svibnja 1851. u Pašausheu (Poznań) u Samogitiji (Żmudz), umro 5. rujna 1915. u Lovranu – mjestu na Jadranu na poluotoku Istri.

Studirao na Akademiji lijepih umjetnosti u Petersburgu (1869–1871) i Münchenu (1872–1875). Suradivao s tjednikom „Wędrowiec“ i bavio se umjetničkom kritikom, stvarajući ujedno njezine moderne temelje.

Godine 1890. preselio se u Zakopane gdje je, fasciniran tamošnjom narodnom umjetnošću, stvorio teoriju zakopanškog stila, projektirajući arhitekturu i interijere zakopanških vila, među kojima su:

- *Koliba*, projekt 1891–1892, godina izgradnje 1892–1892, investitor Zygmunt Gnatowski, graditelji: Maciej Gąsienica, Staszek Bobak, Klimek Bachleda, Jasiek Stachoń,
- *Dom pod Jedłami*, godina izgradnje 1897, investitor Jan Gwałbert Pawlikowski, graditelji: Zapotoczny i Obrochta,
- *Pepita* (kasnije *Ładla*), godina izgradnje 1893–1894, investitor Bronisław Chrostowski, vila je izgorjela 15. siječnja 1928,
- *Korwinówka* (sada *Oksza*), godina izgradnje 1895–1896, investitori Bronisław i Wincenty Kossakowski, graditelji Wojciech Rój i Jan Obrochta, trenutno vlasništvo Transkog muzeja,
- *Zofiówka*, godina izgradnje 1895–1896, investitor Stanisław „Sas“ Dolinski, graditelj Jan Obrochta, izgorjela 1946.

Projektirao je kapelicu *Presvijetlog Srca Isusova* (kaplica *Najświętszego Serca Jezusowego*) u Jaszczurówku, godina izgradnje 1904, investitor Witold Uznański, graditelji: Szymek Lasak iz Zreba, Stanisław i Tomasz Bobak, Maciej Stoch, upravitelj gradnje: ing. Aurelian Blachy. Stil kojega je stvorio opisao je u publikacijama *Styl zakopiański*, *Zeszyt I. Pokój jadalny* (obj. 1904) te *Styl zakopiański*, *Zeszyt II. Ciesielstwo* (obj. 1910).

Zbog svojih zasluga za razvoj grada proglašen je počasnim građaninom Zakopana. Autor knjige *Na prijevoju (Na przełęczy, 1897)*, koju nazivaju i *Evangelijem Tatry*.

Umrro je od tuberkuloze 5. rujna 1915. u Lovranu (poluotok Istra, danas Hrvatska). Lijes s njegovim ostacima kroz ratom zahvaćenu Europu prevezla je Maria Dembowska. U Zakopanju je stigla 13. rujna 1915. godine. 14. rujna lijes je postavljen u kapelici groblja na Nowotarskoj ulici. Pogreb u kojemu su, osim brojnih okupljenih brđana i tatranskih vođica, sudjelovali, pored ostalih, i Stefan Żeromski, Jan Kasprzowicz, Leon Wyczółkowski, Ludwik Solksi, Jan Rembowski, Jan Skotnicki i Teodor Axentowicz, održan je 17. rujna 1915. godine. Stanisław Witkiewicz sahranjen je na starom zakopanškom groblju na Pękowym Brzyzku. Posmrtno je odlikovan (1930) Krížem Nezavisnosti. Bio je neupitni moralni i umjetnički autoritet – zahvaljujući njemu Zakopane je postalo umjetničkim središtem.

Stanisław Ignacy Witkiewicz pseudonim Witkacy (1885-1939)

Slikar, ilustrator, kritičar i teoretičar umjetnosti rođio se 24. veljače 1885. u Varšavi, ubio se na vijest o oružanoj agresiji Crvene armije na Poljsku 18. rujna 1939. u selu Jeziory na Polesju (danas Ukrajina).

Prve godine života proveo je u Varšavi. Godine 1890, zbog bolesti Stanisława Witkiewicza—oca, obitelji se preselila u Zakopane. Nakon preseljenja u brdovite Tatry, 27. siječnja 1891. godine, Stanisław Ignacy je kršten – krsna kuma bila je glumica Helena Modrzejewska, a krsni kum Jan Krzeptowski-Sabała, brđanski pučki pripovijedač i pjevač.

Obrazovanjem Stanisława Ignacyja bavio se njegov otac koji je, smatrajući da škola uništava individualnost mladog čovjeka, organizirao privatne satove, koje su često vodili istaknuti umjetnici i sveučilišni profesori. U mladom Stanisławu Ignacyju potaknuo je i interes za umjetnosti i književnosti. Mladi Witkiewicz pisao je drame, filozofske radove, zanimao se za slikarstvo, fotografiju i egzaktne znanosti. Godine 1903. kao eksterni đak položio je maturu u Lavovu. Često je putovao u Lovran u Hrvatskoj, kuda se zbog bolesti preselio njegov otac.

Witkacy – ekscentričan čovjek koji nas uči kako misliti, kako vidjeti šire, kako prevladavati stereotipe, i koji bez prestanka nadahnjuje:

„Stvaralaštvu ne shvaćam kao produkciju te idiličke, nikome potrebne tzv. „čiste forme“ i ne kao oponašanje stvarnosti, nego kao stvaranje nove stvarnosti u koju je moguće pobjeći od ove, koja nam je došla do samog grla...”

Vizionar koji nadmašuje vlastitu epohu, ujedno i njezin bespoštveni ismijavatelj. Pronicljivost njegovih sudova i katastrofičnih proročanstava omogućuju da ga svaka generacija potomaka otkriva uvijek iznova. Jedan je od ne tako brojnih poljskih stvaralaca čije značenje u povijesti svjetske umjetnosti bez prestanka traje, i pritom ne slabi.

Njegov bi se opus mogao bez muke raspodijeliti na nekoliko vrlo marljivih životopisa. Na naše oči postao je klasikom, jednim od najprevedenijih poljskih autora – njegovi su tekstovi prevedeni na više od 30 jezika u svim zemljama Europe, Sjedinjenim Državama, Južnoj Americi i Japanu.

Djelovao je u slikarskoj skupini formista, s kojima je organizirao nekoliko izložbi, uglavnom u krakovskom Društvu prijatelja lijepih umjetnosti, ali i u Varšavi, Lavovu, Poznani, Zakopanom. Postao je glavnim ideologom formista. Još je u Rusiji započeo rad na svojem filozofskom i estetičkom sustavu, koji je uskoro izložio u knjizi *Nove forme u slikarstvu i odlatke proizišli nespoznanosti* (*Nowe formy w malarstwie i wyniki ichże stąd nieporozumienia*).

Objavio je *Estetičke ogleda* (*Szkice estetyczne*) i *Teatar. Uvod u teoriju čiste forme u kazalištu* (*Teatr. Wstęp do teorii Czystej Formy w teatrze*), napisao oko 40 drama (objavio je samo pet), čije su premijere održane u Krakovu, Varšavi, Torunju, Łodziu. Njegovi su komadi bili jedinom velikom porugom zatečene, ukočene i gnijile scenske konvencije opereta, melodrama i farsa, koje su u razdoblju između dva rata preplavile poljske scene.

Objavljivao je članke, polemizirao s pogledima suvremenih filozofa, pisao tzv. glavnjak – *Psihofizički problem* (*Zagadnienie psychofizyczne*), upozoravao da „nestanak metafizičkih osjećaja vodi prema razularenosti umjetničkih formi, što je općenito kraj umjetnosti na našoj planeti”.

Godine 1935. izišlo je njegovo temeljno filozofsko djelo *Pojmowi i twierdzenia implicirane pojmom Postojania* (*Pojęcia i twierdzenia implikowane przez pojęcie Istnienia*). Napisao je mnoštvo kritičkih i filozofskih radova (posebno estetičkih). Unatoč tome što je gotovo čitav njegov arhiv nestao tijekom Varšavskog ustanka, njegova sabrana djela (bez golemog broja pisama) obuhvaćaju 25 svezaka.

U veljači 1985. godine u Zakopanom nastaje kazalište koji nosi njegovo ime.

